

JACEK SIERADZAN

(Białystok)

RELIGIA A POLITYKA
W BUDDYZMIE TYBETAŃSKIM:
KONTROWERSJE WOKÓŁ DORDŻE ŚUGDENA

Buddyzm jest uważany za jedną z najbardziej tolerancyjnych religii w historii. Choć i z nim są związane pożałowania godne epizody¹, to jednak na tle innych tradycji duchowych wypada bardzo korzystnie. Dlatego w świecie zachodnich buddystów w latach 90. XX wieku konsternację wywołały represje wobec tybetańskich zwolenników praktyki Dordże Śugdena².

Dordże Śugden (tyb. *rDo-rje Shugs-ldan*), czyli „Potężny (albo: Ryczący) Piorun” to jedno z wielu bóstw tybetańskiej tantrajany. Opis otoczenia, w jakim ono przebywa, przywodzi bardziej na myśl powieść grozy, piekielną scenerię, albo krajobraz kojarzony z potępianymi przez buddystów ofiarami z ludzi. Śugden zamieszkuje górę szkieletów znajdującą się na morzu krwi. Górę opływają

¹ J. Sieradzan, *Buddyzm a wojna*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, „Studia Religioznawcze”, 2003, nr 36, 119-132; tenże, *Buddyzm a fundamentalizm i przemoc*, „Nomos”, 2004, nr 47/48, s. 33-50.

² S. Batchelor, *Letting Daylight into Magic*, „Tricycle”, 1998, nr 3, <http://www.tricycle.com/feature/letting-daylight-magic-the-life-and-times-dorje-shugden> (13.06.2013). Poglądy emigracyjnego rządu tybetańskiego na temat sprawy Dordże Śugdena można znaleźć na stronie www.tibet.com/dholgyal, zaś opinie zwolenników bóstwa z Międzynarodowej Koalicji Dordże Śugdena (Dorje Shugden International Coalition) na stronie www.shugden.com.

strumienie trucizny, z których unoszą się trujące opary. Wokoło spadają meteoryty i deszcz broni, okolicę spowija gęsta mgła powstała z wyziewów krwi, ropy i tłuszczu. Na górze gromadzą się demony. Wszędzie widać porozrzucane trupy śmiałków, ofiar demonów, i dzikich zwierząt; ich skóry służą za kurtyny, z ich krwi powstało jezioro, zaś zwłoki ofiar składa się w ofierze całopalnej. W środku góry stoi pałac bóstwa. W upiornej atmosferze pałacu tańczą ożywione trupy oraz szkielety i demoniczne rakszasy.

Dla swoich wyznawców Dordże Śugden nie jest, naturalnie, postacią demoniczną, tylko gniewną emanacją bodhisattwy mądrości Mańdziuśri. To, że jest w pełni wyświęconym mnichem, oznacza dla nich, że przestrzeganie ślubowań mnisich jest niezbędne do osiągnięcia oświecenia. Jego gniewną sylwetkę tłumaczy się tym, że posiada on moc niszczenia przeszkód na drodze tych, którzy zachowują ślubowania. Na głowie ma koronę z pięciu czaszek, a na szyi girlandę z 50 świeżo ściętych głów. Z uszu zwisają mu węże, a za dywan służy mu ludzka skóra. W prawej ręce trzyma płomienny, falisty miecz, a w lewej czarękę (skt. *kapāla*) pełną organów wewnętrznych i krwi złoczyńców. W innej tradycji ikonograficznej w lewej ręce trzyma serce (zwane w jego rytuale „sercem współczucia”³), symbolizujące współczucie i błogość, będące rezultatem realizacji praktyk ścieżek sutr i tantr.⁴ Ma troje oczu, symbolizujących poznanie trzech czasów, przy czym trzecie oko na czole symbolizuje wszechwiedzącą mądrość, która postrzega wydarzenia przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Siedzi na śnieżnym lwie, symbolizującym cztery nieustraszone Buddy: miłującą dobroć, współczucie, radość i bezstronność. Jego okrągły żółty kapelusz pokazuje, że reprezentuje on pogląd madhjamaki (środkowej drogi) Nagardżuny. Miecz odcina niewiedzę, będącą przyczyną cierpienia samsary, unicestwia łamiących ślubowania i demony powodujące przeszkody.⁵ Siedząca na jego ramieniu mangu-

³ *A Daily Sadhana of the Peaceful and Fierce Lama Tsongkhapa*, <http://www.dorjeshugden.com/prayers/daily-prayers/a-daily-sadhana-of-the-peaceful-and-fierce-lama-tsongkhapa> (13.06.2013).

⁴ R. de Nebesky-Wojkowitz, *Oracles and Demons of Tibet: The Cult and Iconography of the Tibetan Protective Deities*, Mouton, Hague 1956, s. 136–138.

⁵ Generalnie miecz w ikonografii buddyjskiej symbolizuje odcinanie niewiedzy i, jako taki, jest głównym atrybutem bodhisattwy Mańdziuśri. Jednak w przypadku Dordże Śugdena, indyj-

sta, zwierzę, które na wielu tybetańskich malowidłach trzyma w ustach klejnot, jest symbolem bogactwa i ma zapewniać dobrobyt jego czcicielom.

Zwolennicy Dordże Śugdena z jednej strony zapewniają, że przynosi on pomyślność nie tylko jego czcicielom, ale – ponieważ jest istotą oświeconą – także nie buddystom a, z drugiej strony, utrzymują, że aby mógł on przynieść pożytek, trzeba polegać na nim bez przerwy przez dłuższy czas. Za retoryczne należy uznać pytanie, czy jego współczucie obejmuje także tych, którzy aktywnie zwalczają jego kult?⁶ Ikonografia i wojowniczy charakter Śugdena sprawiły, że jeden z autorów porównał go do chrześcijańskiego św. Jerzego, ten zaś nie miał litości dla przeciwników chrześcijaństwa.⁷

Tantrycy praktykujący rytuał czyli sadhanę (skt. *sādhana*) Dordże Śugdena traktują go tak samo, jak inni tantrycy traktują swoje bóstwa. Jego sadhana nie odbiega od analogicznych praktyk innych bóstw.⁸ Uważają, że potrafi się on manifestować w wielu aspektach: łagodnych i gniewnych. Podobnie jak Padma-sambahwa, twórca buddyzmu tybetańskiego, tak i Śugden ma pojawiać się jako bóstwo, człowiek świecki i mnich, a nawet w emanacjach zwierzęcych.⁹ Zdaniem Stephena Batchelora: „Według psychologii współczesnej na Dordże Śugdena można patrzeć jak na personifikację określonych lęków i wierności w formie boga. Lecz dla buddystów tybetańskich nie jest on tylko metaforą. Jest rze-

skiego Aćala(nathy) (Akalanathy) i Fudo, jego odpowiednika, bardzo popularnego w Japonii samurajów, miecz symbolizuje walkę z wrogami czciela. Por. H. Nakamura, *Systemy myślenia ludów Wschodu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 467.

⁶ *The Dharma Protector Dorje Shugden*; M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La*, „Cross Currents”, Spring 1999, <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-EPT/wilson.htm> (13.06.2013).

⁷ *Dorje Shugden and Saint George – Brothers in arms*, <http://kwelos.tripod.com/dorjeshugden.htm> (13.06.2013). Por. współczesną opinię o św. Jerzym: „Dosiadając białego konia bez litości zabijał promieniem, podobnym do pioruna, wszystkich Maurów, jacy weszli mu w drogę” (M. Kuczyński, *Niebiański wojownicy*, <http://www.gwiazdy.com.pl/component/content/article/4749-niebiański-wojownicy>, 13.06.2013). Piorun (skt. *vajra*; tyb. *rDo-rje*) to nie tylko część imienia Dordże Śugdena, ale typowa broń gniewnego bóstwa tantrycznego.

⁸ Por. *A Daily Sadhana of the Peaceful and Fierce Lama Tsongkhapa*, wyd. cyt.

⁹ M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La – internal conflicts in Tibetan Buddhist Sect*, wyd. cyt.

czywistym, żywym bogiem/buddą, którego niezadowolenie może poczynić w ludzkich umysłach spustoszenie”¹⁰.

Chcąc zrozumieć kontrowersje, jakie narosły wokół Dordże Śugdena, trzeba cofnąć się do czasów V Dalaj Lamy (1617-1682), który urodził się jako Kunga Njingpo. Po śmierci IV Dalaj Lamy innym, poza Kungą Njingpo, kandydatem do objęcia tego stanowiska, był Dragpa Gjaltsen (1618-1655). Okoliczności jego śmierci do dziś pozostają niewyjaśnione. Podejrzewa się chorobę, samobójstwo lub zabójstwo. Według jednego z przekazów nazajutrz po tym, jak pokonał on Kungę Njingpo w dyspacie, znaleziono go martwego. Jako przyczynę śmierci podano uduszenie się szarfą, którą znaleziono w jego gardle. Przed śmiercią Dragpa Gjaltsen miał powiedzieć, że zemści się i powróci jako duch, aby szkodzić Tybetańczykom. Miał nawiedzić swoje srebrne mauzoleum a nawet, jak wierzone, zrzucić kamienie na dach pałacu Dalaj Lamy, uniemożliwiając mu sprawowanie codziennych obowiązków. Chcąc się go pozbyć, jego mauzoleum włożono do łodzi i spuszczone wodą rzeki na południe Tybetu. Tam wzniesiono mu świątynię¹¹. Kiedy magom, egzorcystom i samemu Dalaj Lamie nie udało się egzorcyzmować jego ducha¹², ważniejsi mnisi w hierarchii gelugpów poprosili, aby został strażnikiem ich szkoły. Nadali mu imię Dordże Gjaltsena, wskazując na to, że jest on inkarnacją Dragpy Gjaltsena¹³.

¹⁰ S. Batchelor, *Letting Daylight into Magic*, wyd. cyt.

¹¹ R. Dreyfus, *The Shuk-Den Affair: History and Nature of a Quarrel*, „Journal of the International Association of Buddhist Studies”, 21:2 (1998), s. 230-231.

¹² W 1669 roku V Dalaj Lama w zbudowanej specjalnie świątyni w Döl próbował bezskutecznie z pomocą pokojowych środków okiełznać Śugdena i dopiero ceremonia ognia przyniosła oczekiwany rezultat. Zob. Dolgyal Research Committee (red.), *A Brief History of Opposition to Shugden*, http://info-buddhism.com/A_Brief_History_Of_Opposition_To_Shugden_by_The_Dolgyal_Research_Committee.pdf (13.06.2013). Dolgyal (*dol rGyal*) czyli „Król Döl” to inne imię Dordże Śugdena, odwołujące się do tybetańskiego rejonu Döl (Dhol), gdzie powstał jego kult.

¹³ Według jeszcze innej tradycji Dordże Śugden był inkarnacją Sönama Czöpela (?-1657), premiera rządu V Dalaj Lamy i wroga Dragpy Gjaltsena. Por. G. Sparham, *Why the Dalai Lama Rejects Shugden*, „Tibetan Review”, June 1996, <http://www.friendsoftibet.org/databank/hhdlgeneral/hhdlg14.html> (13.06.2013); R. Dreyfus, *The Shuk-Den Affair*, wyd. cyt., s. 236; M. von Brück, *Canonicity and Divine Interference: The Tulkus and the Shugden-Controversy*, w: V. Dalmia, A. Malinar, M. Christof (red.), *Charisma and Canon: Essays on the Religious History of the Indian Subcontinent*, Oxford University Press, New Delhi 2003, s. 338-343.

Gelugpowie, którzy do tego doprowadzili, pozostawali w opozycji wobec polityki V Dalaj Lamy, prowadzącej do zbliżenia z njingmą, najstarszą szkołą buddyzmu tybetańskiego. Polityka V Dalaj Lamy polegała m.in. na włączeniu nauk i praktyk njingmy do ceremonii pałacowych. Wielu gelugpów uważało to za szkodliwe dla czystości nauk ich szkoły. Przypominali, że szkoła gelug głosi program odrodzenia pierwotnie czystych nauk Buddy, których kodyfikacji – jak wierzone – dokonał Tsong Khapa. Tymczasem V Dalaj Lama, który nie tylko oficjalnie propagował nauki njingmy, ale sam nawet w tajemnicy praktykował dzogczien, najbardziej tajemne (a oficjalnie zakazane) nauki njingmy, był pierwszym, który wydał oficjalny zakaz kultu Śugdena¹⁴. Co więcej, ściany swojego domku odosobnieniowego pokrył malowidłami, które świadczą o dogłębnym wglądzie uzyskanym za sprawą dzogczien. Dla zwolenników Śugdena był to sygnał odejścia od właściwych, prawowiernych zasad ustanowionych przez Tsong Khapę.

Zdaniem Batchelora i George'a Dreyfusa kontrowersje wokół Śugdena narastają zawsze wtedy, kiedy Tybetem rządzi zbyt upolityczniony Dalaj Lama¹⁵. Tak było za czasów V i XIII Dalaj Lamów, tak było też za rządów (choć już nie nad Tybetem) XIV Dalaj Lamy. W opinii Batchelora dyskusja nad Śugdenem zawsze przyjmuje charakter zarówno religijny jak i polityczny¹⁶. Jednak Dreyfus wyraźnie oddziela od siebie konflikt V Dalaj Lamy z Dragpą Gjaltsenem, który miał miejsce w XVII wieku od XX-wiecznych kontrowersji związanych z czystością nauk i postacią Śugdena¹⁷. XIII Dalaj Lama potępił kult Śugdena, gdyż w jego opinii powodował on niepokoje społeczne. Za jego czasów kult Śugdena popularyzował charyzmatyczny nauczyciel Phabongkha Deczien Njingpo Rinpocze (1878–1941), najwybitniejszy uczony tybetański pierwszej połowy XX wieku. Innowacją, jaką wprowadził do gelug, było uznanie Wadźrajogini, głów-

¹⁴ M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La*, wyd. cyt.

¹⁵ S. Batchelor, *Letting Daylight into Magic*, wyd. cyt.; R. Dreyfus, *The Shuk-Den Affair*, wyd. cyt., s. 261-263.

¹⁶ S. Batchelor, *Letting Daylight into Magic*, wyd. cyt.

¹⁷ R. Dreyfus, *The Shuk-Den Affair*, wyd. cyt., s. 269.

nego bóstwa szkół kagju i sakja, ale nie gelug, za główne bóstwo jego nauk, a Dordże Śugdena za głównego strażnika¹⁸.

Czczyciele Śugdena odrzucali ponadto niektóre tradycyjne ceremonie (np. modlitwy za zmarłych) i praktyki (np. obracanie młynków modlitewnych), utrzymując, że nie mają one żadnego sensu. Co więcej, z inicjatywy Tobdena Rinpocze, jednego z najbardziej gorliwych uczniów Phabongkhi, fanatyczni zwolennicy Śugdena siłą przekształcili kilka klasztorów njingmy na klasztory gelug, a także zniszczyli szereg posągów Padmasambhawy i niektórych bóstw, głosząc, że ich kult jest bezcelowy¹⁹. Znaczna liczba mnichów z południowego Tybetu miała zostać nawiedzona przez Śugdena i w amoku biegać, niszcząc posągi Buddy, stupy i pisma. Można to uznać za klasyczny przejaw „boskiego szaleństwa”²⁰. XIII Dalaj Lama wydał proklamację, w której potępił niszczycielską działalność śugdenowców, uznał ją za zagrożenie dla buddyzmu i zakazał kultu Śugdena²¹.

Śugdenowcy dążą do odrodzenia Tybetu pod rządami gelugów. Niektórzy podejrzewają, że współpracują z władzami w Pekinie²². Chińczycy, którzy na przełomie lat 50. i 60. XX wieku zniszczyli niemal wszystkie klasztory tybetańskie, teraz mają aktywnie wspierać budowę ośrodków Śugdena, dawać pierwszeństwo przy wjeździe do Tybetu tym Tybetańczykom, którzy praktykują jego kult, a także (w tajemnicy) finansować budowę ośrodków Śugdena w Indii i innych krajach²³.

¹⁸ Tamże, s. 245-246.

¹⁹ Tamże, s. 253.

²⁰ Na jego temat zob. J. Sieradzan, *Szaleństwo w religiach świata*, Wydawnictwo Inter Esse, Wydawnictwo Wanda, Kraków 2005.

²¹ Od V do XIV Dalaj Lamy znane są imiona 21 wybitnych lamów, którzy potępił praktykę Śugdena. Wśród nich znajdują się tak wybitne postacie, jak Terdag Lingpa, V Panczen Lama, oraz XIV i XVI Karmapowie. Zob. Dolgyal Research Committee (red.), *A Brief History of Opposition To Shugden*, wyd. cyt.

²² *Shugden versus pluralism and national unity controversy and clarification*, 02.11.1997, <http://kathodos.com/shugden1.html> (13.06.2013).

²³ J. Zubrzycki, *A Tibetan Tempest over Deity*, „Christian Science Monitor”, 18.05.1998, <http://www.csmonitor.com/1998/0518/051898.intl.intl.2.html> (13.06.2013). Por. Sonam Chopel, *Divide and Rule*, w: *Letters*, <http://oliver.friends.tas.edu.au/ni/issue309/letters.htm>

Sprawa Dordże Śugdena ponownie stała się głośna w 1973 roku, kiedy to Dzeme Rinpocze (1927–1996) opublikował tak zwaną *Żółtą Księgę*, w której – powołując się ustne pouczenia otrzymane od Tridzianga Rinpocze (1901–1983), byłego ucznia Phabongki Rinpocze a także jednego z głównych wychowawców XIV Dalaj Lamy – dowodził, że przypadki chorób, tortur i przedwczesnych śmierci wśród gelugpów stanowią rezultat działalności Śugdena, który mści się za wypaczenie czystości nauk ich szkoły. Sam Phabongka bez ogródek nazwał Śugdena „głównym bogiem wojny tradycji Tsong Khapy i jej zwolenników”, a za jego najważniejsze zadanie uznał „wyzwalanie” (co w nomenklaturze tantrycznej oznacza zabijanie) jej wrogów, przede wszystkim tych, którzy próbują integrować (czyli mieszać) nauki gelugpów z naukami innych szkół, głównie z dzogcien upowszechnianymi przez njingmapów.²⁴

Szukając przyczyn konfliktu Dreyfus doszedł do przekonania, że praca Dzeme Rinpocze oraz kult Śugdena stanowiły zagrożenie dla „eklektycznego systemu skupionego na czci Guru Rinpocze i przywoływaniu [wyroczeni] Ne-czung” i „podważała system rytualny, na którym wspiera się instytucja Dalaj Lamy”. Dlatego XIV Dalaj Lama, chcący kontynuować politykę V Dalaj Lamy, w której Tybet pełni aktywną rolę w regionie, a nie jest tylko marginalnym, odizolowanym od świata państwem buddokratycznym, rządzonym przez hierarchów bardziej zainteresowanych pomyślnością swoich klasztorów i swoimi posiadłościami, niż losem własnego kraju, poczuł się zobligowany do zastosowania ostrych środków. Polityka otwartości Dalaj Lamy wobec njingmy obejmowała nie tylko zaproszenie lamów z tej szkoły do udzielania gelugpom nauk i inicjacji, prowadzenia corocznych sesji składania 100 000 ofiar dla Padmasambhawy, ale nawet kierowania ich odosobnieniami medytacyjnymi. Większość gelugpów podporządkowała się nowej tradycji, część jednak stawiała zdecydowany opór. Praktyka Śugdena służy integracji najbardziej konserwatywnych elementów tradycji gelug, skoncentrowanych wokół niego²⁵.

(13.06.2013). Por. *Shugden versus pluralism and national unity controversy and clarification*, wyd. cyt., s. 6.

²⁴ Cyt. w: R. Dreyfus, *The Shuk-Den Affair*, wyd. cyt., s. 248.

²⁵ Tamże, s. 252, 255, 265, 268.

XIV Dalaj Lama, który decyzję o emigracji podjął prawdopodobnie po poradzeniu się wyroczni Śugdena²⁶ i który jeszcze w połowie lat 70. codziennie modlił się do Śugdena, nie tylko potępił tę książkę, ale nawet jej autora wyrzucił z jednego ze swoich wykładów.²⁷ Pikanterii temu dodaje to, że do oddawania czci Śugdenowi zachęcali go Tridziang Rinpocze i Ling Rinpocze, wybitni ge-lugpowie i jego prywatni nauczyciele.²⁸ Dalaj Lama zaczął głosić, że Śugden jest „duchem mrocznych sił”²⁹, a nawet „chińskim demonem pomagającym rządowi chińskiemu”³⁰, zaś jego kult zagraża zdrowiu i uniemożliwia duchowy postęp. Zapowiedział też, że nie udzieli żadnej inicjacji jego czcicielom³¹ i nie odwiedzi żadnego klasztoru, w którym czci się Śugdena. Na posiedzeniu rządu zaproponował, aby imiona Phabongkhi Rinpocze i Tridzianga Rinpocze usunięto z list guru lamrim i innych linii przekazu³².

To oświadczenie wywołało niedowierzanie uczniów Tridzianga Rinpocze, którzy otrzymali od niego inicjację Śugdena. Było ono tym większe, iż przecież sam ich zapewniał, że jej otrzymanie niesie z sobą nie tylko błogosławieństwo bóstwa, ale także samego Dalaj Lamy³³. Swój związek z Śugdenem podkre-

²⁶ S. Batchelor, *Letting Daylight into Magic*, wyd. cyt.

²⁷ R. Dreyfus, *The Shuk-Den Affair*, wyd. cyt., s. 258.

²⁸ M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La*, wyd. cyt., s. 2.

²⁹ L. Froman, *Dissidents Buddhist Challenge Dalai Lama's Edicts*, cyt. w: S. Batchelor, *Letting Daylight into Magic*, wyd. cyt. Por. M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La*, wyd. cyt.

³⁰ *Of the Dalai Lama and a witch-hunt: Interview with the 13th Kundaling Tagtsha Jetsung Rinpoche*, „Frontline”, vol. 17, Issue 26, 23.12.2001 – 6.01.2002, <http://www.frontline.in/navigation/?type=static&page=flonnet&rdurl=fl1726/17260840.htm> (13.06.2013). Joanna Greła, bez podania źródeł, podała dwie sprzeczne informacje odnośnie Śugdena związane z XIV Dalaj Lamą. Z jednej strony miał on przypisać eksterminację Tybetańczyków i buddyzmu w Tybecie zaniechaniem w składaniu ofiar Śugdenowi a, z drugiej strony, zakazać oddawania mu czci (J. Greła, *Mahakala: sześcióraki strażnik w buddyzmie tybetańskim*, TAIWPN Universitas, Kraków 2005, s. 31).

³¹ L. Froman, *Dissidents Buddhist Challenge Dalai Lama's Edicts*, „Pacific News Service”, 05.05.1998.

³² J. Burns, *Gelug Tradition Threatened*, <http://www.well.com/~willard/shugden.html> (13.06.2013).

³³ V. Trimondi, V. Trimondi, *The Shadow of the Dalai Lama: Sexuality, Magic and Politics in Tibetan Buddhism*, 2003, <http://www.trimondi.de/SDLE/Part-2-07.htm> (13.06.2013), part II, chapter 7.

śla(ło) wielu wybitnych gelugpów. Na przykład geśe Rabten uważał praktykę Dordże Śugdena za najlepszy sposób okiełznania umysłu³⁴. Gonsar Rinpocze, który niemal od początku życia czcił Śugdena, stwierdził, że gdyby zastosował się do zakazu praktyki, oznaczałoby to, że nauczyciele, którzy mu ją przekazali, byli czcicielami demonów³⁵. Jak pisał geśe Kelsang Gjatso (o którym dalej) w liście otwartym do Dalaj Lamy, dyskredytowanie trzech najwybitniejszych gelugpów XX w. – Phabongki Rinpocze, Tridzianga Rinpocze i Linga Rinpocze – stawia pod znakiem zapytania czystość linii przekazu całej szkoły gelug, a więc i samego Dalaj Lamy, który wszak jest gelugpą³⁶. Stwierdzenie Kelsanga Gjatso nie jest pozbawione słuszności, gdyż nieumiejętność okiełznania zwykłego ducha (Śugdena) w XVII wieku, wystawia na szwank umiejętność gelugpów, jak również autorytet samego XIV Dalaj Lamy, który przez wiele lat modlił się do tego bóstwa, zanim uznał go za „demoną”³⁷.

XIV Dalaj Lama jeszcze w 1978 roku ostrzegwał, aby nie oddawać czci Śugdenowi. W 1986 roku nakazał parlamentowi tybetańskiemu na emigracji zakazać kultu Śugdena w instytucjach klasztornych, związanych z rządem. Dalaj Lama uważa, że jego polecenie było podyktowane troską o to, aby buddyzm tybetański nie przerodził się w kult duchów.³⁸ Zakaz ten podtrzymał w 1996 roku, powołując się na państwową wyrocznię Neczung, która stwierdziła, że bóstwo to stanowi zagrożenie dla jego życia, oraz dla bezpieczeństwa i przyszło-

³⁴ H. Gassner, *Dalaj Lama, Dorje Shugden*, 1999, <http://www.wisdombuddhadorjeshugden.org/speechnaumannfoundation.pdf> (13.06.2013).

³⁵ S. Chamberlain, *Deity banned: Outrage as Dalai Lama denounces Dorje Shugden*, „New Internationalist”, Issue 304, August 1998, <http://newint.org/features/1998/08/05/update/> (13.06.2013); J. Goetz, *On the Outs*, „Now”, 22-28.01.1998, http://journeyeast.tripod.com/shugden_buddhists.html (13.06.2013).

³⁶ *Geshe Kelsang's Open Letter*, 09.12.1997, <http://wisdombuddhadorjeshugden.org/dorjeshugden06.php> (13.06.2013). Por. G. Kelsang Gyatso, *False Accusations against the Innocent*, 1997, <http://www.newkadampatruth.org/false-accusations-against-the-innocent> (16.04.2016). Ten list był odpowiedzią na artykuł *Cult Mystery*, „Newsweek International”, 28.04.1997, opublikowany w amerykańskiej edycji „Newsweeka”, 05.05.1997, <http://wisdombuddhadorjeshugden.org/article.php> (13.06.2013).

³⁷ Por. M. von Brück, *Canonicity and Divine Interference*, wyd. cyt., s. 343-345.

³⁸ J. Zubrzycki, *A Tibetan Tempest over Deity*, wyd. cyt.

ści Tybetu, sprzyja sekciarstwu i prowadzi do degeneracji buddyzmu³⁹. Źródłem zamieszania związanego z Śugdenem może być to, że wyrocznia Śugdena udzielała odmiennych odpowiedzi na te same pytania, które zadawano wyroczni Ne-czung, choć kapłanów obu wybrano po przejściu rygorystycznych procedur⁴⁰.

Jednak 20 listopada 1996 roku Dalaj Lama przyznał, iż rząd tybetański kilka miesięcy wcześniej popełnił błąd, stwierdzając, że Dordże Śugden nastawał na jego życie⁴¹. Podczas jednej z inicjacji Kalaćakry, której udzielał Dalaj Lama, kobieta-medium Tsering Cienma stwierdziła, że 30 członków Stowarzyszenia Dordże Śugdena przygotowuje zamach na życie Dalaj Lamy. Zarządzono przeszukanie uczestników inicjacji mające na celu znalezienie broni. Wysiłki te jednak nie przyniosły żadnych rezultatów⁴². W 1996 i w 1997 roku stosowne proklamacje w sprawie zakazu kultu wydał rząd tybetański na uchodźctwie⁴³.

O paranoi związanej z Śugdenem świadczą choćby słowa Szamara Rinpocze ze szkoły karma kagju, który wspomniął, iż buddyści z kagju i njingmy obwiniają Dordże Śugdena nawet o swoje złe sny⁴⁴. Namkhai Norbu, mistrz dzogczien od ponad półwiecza mieszkający we Włoszech, który z reguły niczego

³⁹ S. Chamberlain, *Deity banned*, wyd. cyt.

⁴⁰ M. von Brück, *Canonicity and Divine Interference*, wyd. cyt., s. 345. Czöjang Kuten (1917-2002), który był medium zarówno Dordże Śugdena jak i innego strażnika tantrycznego, Setrapa, został w 1939 roku rozpoznany jako medium Śugdena przez komisję, w której decydującą rolę pełnili Tridziang Rinpocze i Song Rinpocze. Po wykonaniu praktyk oczyszczających przed stupą założyciela szkoły gelug, Tsong Khapy, autentyczność jego nawiedzenia została potwierdzona w obecności dwóch tysięcy mnichów. Jak zapewniał w swojej autobiografii: „Tak rygorystycznej praktyki sprawdzającej nigdy nie podjęto w przypadku żadnej innej wyroczni tybetańskiej” (*Autobiography of Venerable Choyang Kuten Lama*, s. 2, <http://www.kolumbus.fi/hemming.paroll/KutenLama02.html>, 13.06.2013).

⁴¹ J. Burns, *Gelug Tradition Threatened*, wyd. cyt.

⁴² V. i V. Trimondi, *The Shadow of the Dalai Lama*, wyd. cyt.

⁴³ *Points of the Kashag's Statement Concerning Dolgyal*, 31.05.1996, <http://www.dalailama.com/messages/dolgyal-shugden/kashags-statement> (13.06.2013); *Special Committee on Dholgyal Dispute Formed*, 15.07.1996, <http://www.radioradicale.it/exagora/special-committee-on-dholgyal-dispute-formed> (13.06.2013); *The Assembly of Tibetan People's Deputies' Resolutions*, June 1996, <http://www.dalailama.com/messages/dolgyal-shugden/atpd-resolutions> (13.06.2013); *The Assembly of Tibetan People's Deputies' Resolutions*, 17.09.1997, <http://www.dalailama.com/messages/dolgyal-shugden/atpd-resolutions> (13.06.2013).

⁴⁴ *Shugden versus pluralism and national unity controversy and clarification*, wyd. cyt.

nie krytykuje, uznał sadhanę Śugdena za szkodliwą dla zdrowia zarówno fizycznego jak i psychicznego nie tylko tych, którzy ją wykonują, ale także dla otaczających ich osób. Swoim uczniom Namkhai Norbu rozdaje ochronne sznureczki i wisioriki mające ich chronić przed wcielonym złem, za jakie uważa nauki Kel-sanga Gjatso, którego oskarża też o pozostawanie na żołądźce Pekinu⁴⁵.

Dobrze znana, również w Polsce⁴⁶, jest sprawa zamordowania w lutym 1997 roku w indyjskiej Dharamsali trzech osób z najbliższego otoczenia Dalaj Lamy na czele z dyrektorem Instytutu Dialektyki Buddyjskiej Lobsangiem Gjatso. Wcześniej członkowie Dobroczynnego i Religijnego Stowarzyszenia Dordże Śugdena (Dorje Shugden Devotee's Charitable and Religious Society) mieli grozić śmiercią Lobsangowi Gjatso i 13 innym osobom z otoczenia Dalaj Lamy. Jednak ujawniony w telewizji szwajcarskiej dokument, który miał o tym świadczyć, jak się okazało, wcale nie zawierał takich treści. Stał się on jednak podstawą do uwięzienia zwolenników Śugdena przez władze indyjskie⁴⁷.

Lobsang Gjatso powiedział, że kult Śugdena wzmaga sekciarskiego ducha, powoduje niepokoje w społeczności tybetańskiej i przeszkadza w działalności emigracyjnego rządu tybetańskiego⁴⁸. W opinii Helmuta Gassnera sam Lobsang Gjatso był znany „z oszczerczych pism, w których mieszał z błotem wszystkich mających choć trochę odmienne zdanie od kursu ustalonego przez rząd emigracyjny. Celem jego ataku byli sławni mistrzowie, wielkie uniwersytety klasztorne, a nawet tybetańscy partyzanci”⁴⁹. Członkowie Stowarzyszenia odpierając te za-

⁴⁵ *Most Prolific Internet Smears against the NKT*, <http://www.newkadampatruth.org/behind-the-lies> (13.06.2013).

⁴⁶ T. Clifton, *Okrutne morderstwo w Dharamsali*, „Forum”, 1997, nr 19, s. 14. Por. także, *Murder in a Monastery: Who Killed Three of the Dalai Lama's Inner Circle?*, „Newsweek”, 05.05.1997, <http://www.questia.com/library/1G1-19360588/murder-in-a-monastery-who-killed-three-of-the-dalai> (13.06.2013).

⁴⁷ W programie „Sternstunde” („Godzina z gwiazdą”), który wyemitowano 25.01.1998, H. Gassner przetłumaczył ten tekst i stwierdził, że zawiera on wyłącznie wyszczególnienie różnic zdań w polemice między obu stronami (H. Gassner, *Dalaj Lama, Dorje Shugden*, wyd. cyt.). Por. V. Trimondi, V. Trimondi, *The Shadow of the Dalai Lama*, wyd. cyt.

⁴⁸ T. Kerasote, *Tibetan Murder Mystery: Why the Dalai Lama's Push to Modernize Cost Lobsang Gyatso his Life*, „Legal Affairs”, May/June, 2003, <http://www.kerasote.com/essays/TibetanMurder.pdf> (13.06.2013).

⁴⁹ H. Gassner, *Dalaj Lama, Dorje Shugden*, wyd. cyt., s. 7.

rzuty, tłumaczyli, że treść listów została źle zrozumiana z powodu jego wieloznacznej treści. Mordy przypisali grupie mieszkańców Dharamsali a jako przyczynę podali motyw rabunkowy. Zapewniali, że w toku dochodzenia sfałszowano raport policyjny, a z policyjnego magazynu zniknął worek z kilkuset tysiącami dolarów zabezpieczonymi jako dowód rzeczowy. Samemu Lobsangowi Gjatso zarzucano łamanie celibatu. Wybitny amerykański buddolog i tybetolog Robert Thurman posunął się do stwierdzenia, że zabójstw dokonali wyznawcy Dordże Śugdena⁵⁰. Nazwał ich „Talibanem buddyzmu tybetańskiego”⁵¹. Zdaniem Gassnera przyczyną agresywnego określenia Thurmana było to, że lamowie dwukrotnie odmówili mu udzielenia inicjacji Śugdena ze względu na jego „kapryśny (*fickle*) charakter”.

Lokalna gazeta w Dharamsali nazajutrz po zbrodni oskarżyła o nią członków radykalnego tybetańskiego Stowarzyszenia Dordże Śugdena⁵². Podkreślano rytualny charakter mordu: zabójstw dokonano nożami, które wbito w ciała ofiar, tak jak podczas ceremonii tantrycznych wbija się rytualne sztylety (skt. *kila*; tyb. *phur ba*) w kukły symbolizujące zło. Indyjskie źródła policyjne koncentrowały się na ukazaniu związku zabójców z władzami chińskimi: natychmiast po dokonaniu zbrodni mieli oni jakoby przekroczyć granicę chińską i być eskortowani do swoich wsi przez chińskich żołnierzy⁵³. W 2007 roku Interpol miał wydać nakaz aresztowania i zażądać od władz chińskich ekstradycji dwóch osób podejrzewanych o dokonanie tego mordu⁵⁴.

Z Śugdenem wiąże się Nowa Tradycja Kadampy (New Kadampa Tradition), założona w 1991 roku w Wielkiej Brytanii przez Kelsanga Gjatso szkoła

⁵⁰ Cyt. w: M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La*, wyd. cyt., s. 2.

⁵¹ Cyt. w: T. Clifton, *Did an obscure Tibetan sect murder the three monks close to the Dalai Lama?*, „Newsweek”, 28.04.1997, <http://www.cesnur.org/press/Newsweek.htm> (13.06.2013).

⁵² H. Gassner, *Dalaj Lama, Dorje Shugden*, wyd. cyt., s. 7. Por. M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La*, wyd. cyt., s. 2.

⁵³ *Two More Shugden Activists Identified as Murderers*, „The Tribune”, 29.11.1997, <http://www.friendsoftibet.org/databank/tibetexile/tibete6.html> (13.06.2013). Na Zachodzie tę wersję upowszechnił „Der Spiegel” (1998, nr 16, s. 119), bywa ona jednak kwestionowana. Por. V. Trimondi, V. Trimondi, *The Shadow of the Dalai Lama*, wyd. cyt.

⁵⁴ *Dorje Shugden controversy*, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Dorje_Shugden_controversy (13.06.2013).

tantrajany. Kelsang Gjatso, uczeń Tridzianga Rinpocze, jest autorem 24 książek o buddyzmie tybetańskim, napisanych po angielsku i wydanych w Wielkiej Brytanii; dwie z nich stały się bestsellerami.⁵⁵ Uznaje wiedzę, jakie przekazuje, za czyste, nieskażone nauki Tsong Khapy, założyciela szkoły gelug. Nowa Tradycja Kadampy jest najszybciej rozwijającą się organizacją buddyjską na Zachodzie⁵⁶, a sam Kelsang Gjatso jest przez swoich zwolenników uznawany za „trzeciego buddę”, po Śakjamunim i Tsong Khapie (gelugpowie nie uznają Padmasambhawy za drugiego buddę, jak czynią to inne szkoły buddyzmu tybetańskiego).

Wśród uczniów Kelsanga Gjatso krążą pogłoski o jego nadzwyczajnych umiejętnościach, z wszechmocą i wszechwiedzą na czele. Wierzą, że nie je on i nie śpi, a w kieszeni nosi kamienie mające mu uniemożliwić lewitację podczas medytacji. W kontekście poruszanych tu zagadnień niezwykle istotna jest informacja, że wuj Kelsanga Gjatso jest kapłanem Śugdena.⁵⁷

Nowa Tradycja Kadampy jest przeciwna jakiemukolwiek dialogowi z innymi szkołami buddyzmu tybetańskiego, zwłaszcza z njingmą. Jej członkowie występują przeciw Dalaj Lamie, którego oskarżają o zdradę sprawy tybetańskiej. Podobnie jak ma to miejsce w wielu nowych ruchach religijnych, członków Nowej Tradycji Kadampa zachęca się do szczodrych danin na rzecz wspólnoty. Zapewnia się ich, że przyniesie im to ogromną zasługę w przyszłych żywotach. Ponadto, w sposób typowy dla tego typu ruchów, bezlitośnie tępi się wszelkie przejawy krytyki, a także pobieranie nauk od nauczycieli innych, niż Kelsang Gjatso. Odnotowano przypadki wyrzucania z ośrodków tych, którzy wyrażają aprobatę dla poczynań Dalaj Lamy. Wszelką krytykę guru Kelsanga uznaje się za poczynanie demoniczne i manifestację negatywnej karmy z poprzednich żywotów. Nauczycielom Nowej Tradycji Kadampy zaleca się prowadzenie aktyw-

⁵⁵ *Kelsang Gyatso*, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Kelsang_Gyatso#Books (16.04.2016).

⁵⁶ Kelsang Gjatso posiada 200 ośrodków w Wielkiej Brytanii i około 50 w innych krajach: w Europie, USA, Australii, Malezji, Brazylii i Meksyku (M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La*, wyd. cyt., s. 3).

⁵⁷ Tamże.

nego werbunku nowych członków, co jest sprzeczne z tradycją buddyjską⁵⁸, a co przypomina działalność niektórych nowych ruchów religijnych oraz protestantów i muzułmanów.

Z drugiej strony, nawet byli uczniowie Kelsanga Gjatso, którzy rozczarowali się czy to do buddyzmu w ogóle, czy do jego nauk, podkreślają, że jest on człowiekiem prawym o kryształowej uczciwości. Kontrowersje, jakie istnieją wokół jego osoby Mike Wilson tłumaczy jego naiwnością, tym, że nie on zdaje sobie sprawy z konsekwencji niektórych swoich słów czy działań, mających na celu zdyskredytowanie Dalaj Lamy. Przyczynia się w ten sposób do osłabienia jego pozycji w oczach opinii publicznej na całym świecie⁵⁹.

Niektórzy podejrzewają też, że Nowa Tradycja Kadampy jest powiązana z radykalnym Dobroczynnym i Religijnym Stowarzyszeniem Dordże Śugdena, które również czci Śugdena, choć sam Kelsang Gjatso zdecydowanie odcina się od związków z nimi. Jim Belither, sekretarz Nowej Tradycji Kadampa, w styczniu 1997 roku oświadczył, że jego organizacja jako całość przestała brać udział w sporach związanych z Śugdenem. Nie wykluczył jednak, że angażują się w nie poszczególni jej członkowie⁶⁰.

Kelsang Gjatso odrzuca oskarżenia o to, że propaguje niechęć i wrogość wobec przedstawicieli innych szkół buddyzmu tybetańskiego. Protestuje, kiedy Śugdena nazywa się złym duchem, który prześladowuje i zabija zwolenników innych tradycji tybetańskich. Nie zgadza się z dyskredytowaniem tej praktyki jako złej i z nazywaniem tych, którzy ją wykonują mianem „sekciarzy” i „fanatyków”. On i geśe Dragpa Gjaltsen porównują prześladowanie śugdenowców do prześladowań Żydów. Kelsang Gjatso określa siebie i swoich zwolenników mianem „Żydów buddyzmu tybetańskiego” i „ofiar irracjonalnych prześladowań”⁶¹.

⁵⁸ M. Bunting, *Shadow Boxing on the Path to Nirvana*, „The Guardian”, 06.07.1996, http://www.tibet.ca/en/newsroom/wtn/archive/old?y=1996&m=7&p=6_3 (13.06.2013).

⁵⁹ M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La*, wyd. cyt., s. 3.

⁶⁰ G. Walsh, *Worries as Buddhist Sect Spreads in North – Residential Centre to be Opened*, „The Journal”, 26.01.1999, <http://www.rickross.com/reference/nkt/nkt1.html> (13.06.2013).

⁶¹ Geshe Kelsang Gyatso, *False Accusations against the Innocent*, wyd. cyt.; D.S. Lopez Jr., *Two Sides of the Same God*, „Tricycle”, 1998, no 3, s. 76, cyt. w: M. Wilson, *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La*, wyd. cyt., s. 3.

Jednak w *Modlitwie do Dordże Śugdena* można znaleźć słowa: „Modłę się do ciebie, groźny boże nauk Żółtych Czapek, który ścierasz na proch wielkie istoty, wysokich urzędników i zwykłych ludzi, zanieczyszczających i niszczących doktrynę gelug”⁶². Ta modlitwa ma wyraźnie polityczny charakter; po pierwsze dlatego, że nawołuje do zniszczenia, a nie wyzwolenia innych istot a, po drugie, z powodu wyszczególnienia osobliwej kategorii „wysokich urzędników”, w domyśle tych, którzy zwalczają kult Śugdena, czego nie praktykuje się w modlitwach innych tradycji buddyjskich.

Śugdenowcy traktują proklamacje wydawane przez Dalaj Lamę jako wyraz braku tolerancji wobec nich i oskarżają go o podsycanie nienawiści i przyczynianie się do aktów przemocy. Skarżą się, że represje wobec nich stanowią pogwałcenie konstytucji wolnego Tybetu, którą sam Dalaj Lama podpisał w 1963 roku, a która gwarantuje wolność wyznania i równość wobec prawa wszystkim denominacjom. Dalaj Lama nie chciał podpisać deklaracji, gwarantującej swobodę kultu Śugdena. Wręczono mu więc petycję podpisaną przez 15 000 osób, której sygnatariusze akcentowali potrzebę rozwoju wszystkich tradycji tybetańskich⁶³. Wizyty Dalaj Lamy w Londynie i Nowym Jorku były pikietowane przez śugdenowców, oskarżających go o łamanie podpisanej przez niego konstytucji. Kel-sang Gjatso oskarżył Dalaj Lamę o łamanie powszechnej deklaracji praw człowieka, gwarantującej swobodę kultu religijnego, oraz konstytucji Indii⁶⁴. W związku z tym niektórzy śugdenowcy zaczęli widzieć w Dalaj Lamie inkwizytora⁶⁵. Kundeling Rinpocze, jeden z głównych tybetańskich czcicieli Śugdena, uważa, że Dalaj Lama uczynił z tego bóstwa kozła ofiarnego, odpowiedzialnego za brak postępów w walce o wolność Tybetu⁶⁶. Oskarżył go też o „religijną dyktaturę”⁶⁷.

⁶² *Praise to Dorje Shugden*, cyt. w: S. Batchelor, *Letting Daylight into Magic*, wyd. cyt.

⁶³ S. Chamberlain, *Deity banned*, wyd. cyt.

⁶⁴ *Geshe Kelsang's Open Letter*, wyd. cyt.

⁶⁵ V. i V. Trimondi, *The Shadow of the Dalai Lama*, wyd. cyt.

⁶⁶ L. Froman, *Dissidents Buddhist Challenge Dalai Lama's Edicts*, wyd. cyt.

⁶⁷ Keshav Pradhan, *Nepal takes action against Dalai Lama*, „Kathmandu Post”, 25.07.2002, <http://www.reversespins.com/nepaltakes.html> (13.06.2013).

Dalaj Lama zaprzeczył, jakoby zakazał kultu Śugdena i namawiał do przemocy wobec jego wyznawców⁶⁸. Rząd tybetański w Dharamsali wydał w maju 1996 roku specjalne oświadczenie, w którym odrzucił oskarżenia o prześladowania wyznawców Dordże Śugdena⁶⁹. Jednak jeszcze w 2008 roku władze Dobroczynnego i Religijnego Stowarzyszenia Dordże Śugdena porównały restrykcje ogłoszone przez Dalaj Lamę wobec śugdenowców do postępowania papieża wyklinającego czcicieli szatana czy nieuznanych oficjalnie świętych⁷⁰.

Tybetańscy zwolennicy Dalaj Lamy traktują śugdenowców jak zadżumionych i nie utrzymują z nimi żadnych kontaktów. Śugdenowcy skarżą się, że żyją w obawie o własne życie. Ich najbardziej zagorzali przeciwnicy mieli wdzierać się do ich domów w Dharamsali, konfiskując lub niszcząc posąжки i malowidła przedstawiające Śugdena, oraz niszcząc ich wyposażenie. Miano pobić wielu nauczycieli i wyznawców Śugdena. Wielu z nich miało też stracić pracę w instytucjach rządu tybetańskiego na uchodźctwie po odmowie rezygnacji z praktyki Śugdena. Zwolennicy Śugdena żalili się w liście do premiera Indii, że ze szkół tybetańskich wyrzuca się dzieci wyznawców Śugdena⁷¹. Tę ostatnią informację zdementował w lipcu 1996 roku przedstawiciel rządu tybetańskiego S.P. Dat-ta⁷².

Rezolucja *Tybetańskiej konwencji Czolsum*, podjęta w sierpniu 1998 roku, nakłada na wyznawców Śugdena zakazy podróży za granicę, pobierania pensji, domagania się świadczeń na rzecz dzieci, oraz pobierania świadczeń z opieki społecznej. Zakazuje nie tylko czytania pism wydawanych przez zwolenników

⁶⁸ L. Froman, *Dissidents Buddhist Challenge Dalai Lama's Edicts*, wyd. cyt.

⁶⁹ *The False Allegations of Dholgyal Devotees and Clarifications*, Department of Information and International Relations, Central Tibetan Administration, Gangchen Kyishong, Dharamsala, <http://kathodos.com/shugden2.html> (13.06.2013). Por. V. Trimondi, V. Trimondi, *The Shadow of the Dalai Lama*, wyd. cyt.

⁷⁰ K. Löhrer, *Pluralism the Hard Way: Governance Implications of the Dorje Shugden Controversy and the Democracy and Rights Rhetoric Pertaining to it*, 2009, http://info-buddhism.com/Pluralism_the_Hard_Way_Klaus_Loehrer.html (13.06.2013).

⁷¹ Jampel Yeshe, Sonam Yangdzom, N. Gillespie, *Allegations of Religious Persecution*, 19.06.1996, <http://www.friendsoftibet.org/databank/indiageneral/indiag1.html> (13.06.2013). Por. *Of the Dalai Lama and a witch-hunt*, wyd. cyt.

⁷² *Repudiation of Shugden Group's Allegations*, 26.07.1996, <http://kathodos.com/shugden1.html> (13.06.2013).

Śugdena, ale nawet zmusza się ich posiadaczy, aby je spalili⁷³. W listopadzie 1996 roku w kolonii tybetańskiej w Clement Town koło Dehradunu w północnej Indii, zaatakowano przy użyciu kamieni i bomb zapalających rodzinę uczonego Lobsanga Thubtena po opublikowaniu przez niego sześciu kaset, wyjaśniających źródła kultu Dordże Śugdena. Lobsang Thubten zarzucił Dalaj Lamie, że wydany przez niego zakaz praktyki Śugdena jest sprzeczny z konstytucją i etyką⁷⁴.

W siedzibach rządu tybetańskiego i klasztorach wywieszają się plakaty z podobiznami tych, których uważa się za czcicieli Śugdena, co oznacza, że traktuje się ich jak przestępców wyjętych spod prawa⁷⁵. Podobno grożono śmiercią nie tylko zwykłym wyznawcom Śugdena, ale nawet rozpoznany inkarnacjom wybitnych gelugpów: Tridziangowi Rinpocze (ur. 1985) i Songowi Rinpocze (ur. 1987), którzy nie zarzucili praktyki Śugdena⁷⁶. We wrześniu 2000 roku w Mundgod 2000 lamów usiłowało zniszczyć świątynię wyznawców Śugdena. Broniących się śugdenowców oraz interweniujące oddziały policji obrzucono kamieniami⁷⁷. W obronie ofiar zajęć wypowiedziała się Amnesty International⁷⁸. Z drugiej strony pojawiły się informacje o napadach śugdenowców na tych, którzy występują publicznie przeciw kultowi Śugdena⁷⁹.

Gassner zauważył, że krytyka Dalaj Lamy nie dotyczy właściwie bóstwa jako takiego, ile raczej sposobu, w jaki jego kult jest wykorzystywany, ponieważ restrykcje dotyczą wyłącznie śugdenowców z gelug, a nie z sakji⁸⁰. Pikanterii całej sprawie dodaje fakt, że choć swój silny związek z Dordże Śugdenem pod-

⁷³ Tamże.

⁷⁴ J. Burns, *Gelug Tradition Threatened*, wyd. cyt.

⁷⁵ S. Chamberlain, *Deity banned*, wyd. cyt.; J. Goetz, *On the Outs*, wyd. cyt.

⁷⁶ Wiadomość podana w telewizji szwajcarskiej SF1 6.01.1998, cyt. w: V. i V. Trimondi, *The Shadow of the Dalai Lama*, wyd. cyt.

⁷⁷ *Stone-throwing in Mundgod – 3 cops, 30 others hurt*, „Deccan Herald”, 11.09.2000, <http://www.dorjeshugden.com/all-articles/the-controversy/dalai-lama-supporters-violently-oppress-buddhist-monks-in-mundgod-india/> (13.06.2013).

⁷⁸ *Amnesty International's Position on Alleged Abuses Against Worshipers of Tibetan Deity Dorje Shugden*, June 1998, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/ASA17/014/1998/en/6fce941e-da9e-11dd-80bc-797022e51902/asa170141998en.html> (13.06.2013).

⁷⁹ T. Kerasote, *Tibetan Murder Mystery*, wyd. cyt.

⁸⁰ H. Gassner, *Dalaj Lama, Dorje Shugden*, wyd. cyt., s. 6.

kreślają niektórzy gelugpowie, to jego praktyka została zapoczątkowana w szkole sakja⁸¹. Mając to wszystko na względzie, trudno nie przyznać słuszności Garethowi Sparhamowi, który uznał śugdenowców za zwolenników fundamentalizmu i przeciwników pluralizmu propagowanego przez Dalaj Lamę⁸². Tradycje fundamentalistyczne wśród mnichów żyjących w klasztorach są bardzo silne⁸³, ale oznacza to wyłącznie wierność wobec czystości praktyki. W żadnym wypadku nie jest to równoznaczne z tym, że są oni zwolennikami a tym bardziej czynnymi uczestnikami przemocy czy zbrodni.

Tybetańczycy od ponad półwiecza są narodem bez państwa. W czasach kryzysu szuka się kozłów ofiarnych. Kozłami ofiarnymi i ofiarami przemocy padają nierzadko ci, którym się lepiej powodzi. Ponieważ Nowa Tradycja Kadampy odniosła na Zachodzie spektakularny sukces i prowadzi też aktywną działalność w Indii, jest postrzegana jako zagrożenie. Prześladowania śugdenowców przypominają prześladowania zwolenników katolickiej prorokini Marii Franciszki Kozłowskiej (1862-1921) na początku XX wieku przez zwolenników głównego nurtu katolicyzmu, które miały miejsce w czasach zaborów na terenie Polski, czy prześladowania betanek na początku XXI wieku. Śugdenowcy są bardziej konserwatywni od Dalaj Lamy, w identyczny sposób jak polscy katolicy są bardziej konserwatywni od kolejnych papieży, próbujących wdrożyć reformy liturgii.

Konflikt między zwolennikami i przeciwnikami Śugdena wpisuje się w kryzys diaspory tybetańskiej i samej duchowości na styku religii i polityki. Wśród przyczyn tego stanu rzecz można wymienić też upowszechnienie nowych technologii, procesy globalizacyjne, oraz ideologię neoliberalną. Odpowiedzią na

⁸¹ R. Dreyfus, *The Shuk-Den Affair*, wyd. cyt., s. 242; H. Gassner, *Dalaj Lama, Dorje Shugden*, wyd. cyt., s. 6. Por. J. Watt, *Do Sakyas Rely Upon Dorje Shugden?*, <http://vajrasana.org/jeff01.htm> (13.06.2013).

⁸² G. Sparham, *Why the Dalai Lama Rejects Shugden*, wyd. cyt.

⁸³ R. Dreyfus, *The Shuk-Den Affair*, wyd. cyt., s. 258, 262-263.

kryzys są fundamentalizacja postaw, polityzacja religii, a także pojawienie się kultu gniewnych bóstw⁸⁴.

RELIGION AND POLITICS IN TIBETAN BUDDHISM: CONTROVERSIES ABOUT DORJE SHUGDEN

Summary

The present text describes controversies connected with cult of Dorje Shugden, a deity of Tibetan Buddhism on the background of crisis of Tibetan diaspora in India. The author presents points of view of followers of Shugden and 14th Dalai Lama who banned the practice of the cult. It shows examples of intolerance and mutual attacks of Shugden's followers and their enemies in India. The conflict is a symptom of the crisis of the Tibetan diaspora and of spirituality itself in times of domination of fundamentalists tendencies in religion and politics.

Key words: Tibetan Buddhism, fundamentalism, politics, diaspora, Dalai Lama

Słowa kluczowe: buddyzm tybetański, fundamentalizm, polityka, diaspora, Dalai Lama

Bibliografia

- A Daily Sadhana of the Peaceful and Fierce Lama Tsongkhapa*,
<http://www.dorjeshugden.com/prayers/daily-prayers/a-daily-sadhana-of-the-peaceful-and-fierce-lama-tsongkhapa> (13.06.2013)
- Amnesty International's Position on Alleged Abuses Against Worshippers of Tibetan Deity Dorje Shugden*,
June 1998,
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/ASA17/014/1998/en/6fce941e-da9e-11dd-80bc-797022e51902/asa170141998en.html> (13.06.2013)
- Autobiography of Venerable Choyang Kuten Lama*,
<http://www.kolumbus.fi/hemming.paroll/KutenLama02.html> (13.06.2013)

⁸⁴ O tym, że w czasach kryzysu kult gniewnych bóstw jest na porządku dziennym, pokazał Richard Gombrich w swojej pracy o buddyzmie w Sri Lance (*Theravāda Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*, Routledge, London 2004, s. 204).

- Batchelor S., *Letting Daylight into Magic: The Life and Times of Dorje Shugden*, „Tricycle”, 1998, nr 3, <http://www.tricycle.com/feature/letting-daylight-magic-the-life-and-times-dorje-shugden> (13.06.2013)
- Brück M. von, *Canonicity and Divine Interference: The Tulkus and the Shugden-Controversy* [w:] V. Dalmia, A. Malinar, M. Christof (red.), *Charisma and Canon: Essays on the Religious History of the Indian Subcontinent*, Oxford University Press, New Delhi 2003, 328-349
- Bunting M., *Shadow Boxing on the Path to Nirvana*, „The Guardian”, 06.07.1996, http://www.tibet.ca/en/newsroom/wtn/archive/old?y=1996&m=7&cp=6_3 (13.06.2013)
- Burns J., *Gelug Tradition Threatened*, <http://www.well.com/~willard/shugden.html> (13.06.2013)
- Chamberlain S., *Deity banned: Outrage as Dalai Lama denounces Dorje Shugden*, „New Internationalist”, Issue 304, August 1998, <http://newint.org/features/1998/08/05/update/> (13.06.2013)
- Clifton, *Did an obscure Tibetan sect murder the three monks close to the Dalai Lama?*, „Newsweek”, 28.04.1997, <http://www.cesnur.org/press/Newsweek.htm> (13.06.2013)
- Clifton T., *Murder in a Monastery: Who Killed Three of the Dalai Lama's Inner Circle?*, „Newsweek”, 05.05.1997, <http://www.questia.com/library/1G1-19360588/murder-in-a-monastery-who-killed-three-of-the-dalai> (13.06.2013)
- Clifton T., *Okrutne morderstwo w Dharmasali*, „Forum”, 1997, nr 19
- Cult Mystery*, „Newsweek”, 05.05.1997, <http://wisdombuddhadorjeshugden.org/article.php> (13.06.2013)
- Dolgyal Research Committee (red.), *A Brief History of Opposition to Shugden*, http://info-buddhism.com/A_Brief_History_Of_Opposition_To_Shugden_by_The_Dolgyal_Research_Committee.pdf (13.06.2013)
- Dorje Shugden and Saint George – Brothers in arms*, <http://kwelos.tripod.com/dorjeshugden.htm> (13.06.2013)
- Dorje Shugden controversy*, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Dorje_Shugden_controversy (13.06.2013)
- Dreyfus R., *The Shuk-Den Affair: History and Nature of a Quarrel*, „Journal of the International Association of Buddhist Studies”, 21:2 (1998) 227-270
- Froman L., *Dissidents Buddhist Challenge Dalai Lama's Edicts*, „Pacific News Service”, 05.05.1998
- Gassner H., *Dalaj Lama, Dorje Shugden*, 1999, <http://www.wisdombuddhadorjeshugden.org/speechnaumannfoundation.pdf> (13.06.2013)
- Gesbe Kelsang's Open Letter*, 09.12.1997, <http://wisdombuddhadorjeshugden.org/dorjeshugden06.php> (13.06.2013)
- Goetz J., *On the Outs*, „Now”, 22-28.01.1998, http://journeyeast.tripod.com/shugden_buddhists.html (13.06.2013)
- Gombrich R., *Theravāda Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*, Routledge, London 2004

- Grela J., *Mahakala: sześćcioraki strażnik w buddyzmie tybetańskim*, TAIWPN Universitas, Kraków 2005
- Jampel Yeshe, Sonam Yangdzom, N. Gillespie, *Allegations of Religious Persecution*, 19.06.1996, <http://www.friendsoftibet.org/databank/indiageneral/indiag1.html> (13.06.2013)
- Kelsang Gyatso, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Kelsang_Gyatso#Books (16.04.2016)
- Kelsang Gyatso G., *False Accusations against the Innocent*, 1997, <http://www.newkadampatruth.org/false-accusations-against-the-innocent> (16.04.2016)
- Kerasote T., *Tibetan Murder Mystery: Why the Dalai Lama's Push to Modernize Cost Lobsang Gyatso his Life*, „Legal Affairs”, May/June, 2003, <http://www.kerasote.com/essays/TibetanMurder.pdf> (13.06.2013)
- Keshav Pradhan, *Nepal takes action against Dalai Lama*, „Kathmandu Post”, 25.07.2002, <http://www.reversespins.com/nepaltakes.html> (13.06.2013)
- Kuczyński M., *Niebiańscy wojownicy*, <http://www.gwiazdy.com.pl/component/content/article/4749-niebianscy-wojownicy> (13.06.2013)
- Löhner K., *Pluralism the Hard Way: Governance Implications of the Dorje Shugden Controversy and the Democracy and Rights Rhetoric Pertaining to it*, 2009, http://info-buddhism.com/Pluralism_the_Hard_Way_Klaus_Loehrer.html (13.06.2013)
- Most Prolific Internet Smears against the NKT*, <http://www.newkadampatruth.org/behind-the-lies> (13.06.2013)
- Nakamura H., *Systemy myślenia ludów Wschodu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005
- Nebesky-Wojkowitz R. de, *Oracles and Demons of Tibet: The Cult and Iconography of the Tibetan Protective Deities*, Mouton, Hague 1956
- Of the Dalai Lama and a witch-hunt: Interview with the 13th Kundaling Tagtsha Jetsung Rinpoche*, „Frontline”, vol. 17, Issue 26, 23.12.2001 – 6.01.2002, <http://www.frontline.in/navigation/?type=static&page=flonnet&rdurl=f11726/17260840.htm> (13.06.2013)
- Points of the Kashag's Statement Concerning Dolgyal*, 31.05.1996, <http://www.dalailama.com/messages/dolgyal-shugden/kashags-statement> (13.06.2013)
- Repudiation of Shugden Group's Allegations*, 26.07.1996, <http://kathodos.com/shugden1.html> (13.06.2013)
- Shugden versus pluralism and national unity controversy and clarification*, 2.11.1997, 4-6, <http://kathodos.com/shugden1.html> (13.06.2013)
- Sieradzan J., *Buddyzm a fundamentalizm i przemoc*, „Nomos”, 2004, nr 47/48, s. 33-50
- Sieradzan J., *Buddyzm a wojna*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, „Studia Religiołogica”, 2003, nr 36, 119-132
- Sieradzan J., *Szaleństwo w religiach świata*, Wydawnictwo Inter Esse, Wydawnictwo Wanda, Kraków 2005

- Sonam Choephel, *Divide and Rule* [w:] *Letters*, <http://oliver.friends.tas.edu.au/ni/issue309/letters.htm> (13.06.2013)
- Sparham G., *Why the Dalai Lama Rejects Shugden*, „Tibetan Review”, June 1996, <http://www.friendsoftibet.org/databank/hhdlgeneral/hhdlg14.html> (13.06.2013)
- Special Committee on Dholgyal Dispute Formed*, 15.07.1996, <http://www.radioradicale.it/exagora/special-committee-on-dholgyal-dispute-formed> (13.06.2013)
- Stone-throwing in Mundgod – 3 cops, 30 others hurt*, „Deccan Herald”, 11.09.2000, <http://www.dorjeshugden.com/all-articles/the-controversy/dalai-lama-supporters-violently-oppress-buddhist-monks-in-mundgod-india/> (13.06.2013)
- The Assembly of Tibetan People's Deputies' Resolutions*, June 1996, <http://www.dalailama.com/messages/dolgyal-shugden/atpd-resolutions> (13.06.2013)
- The Assembly of Tibetan People's Deputies' Resolutions*, 17.09.1997, <http://www.dalailama.com/messages/dolgyal-shugden/atpd-resolutions> (13.06.2013)
- The Dharma Protector Dorje Shugden*, <http://www.freesangha.com/forums/new-kadampa/the-dharma-protector-dorje-shugden> (13.06.2013)
- The False Allegations of Dholgyal Devotees and Clarifications*, Department of Information and International Relations, Central Tibetan Administration, Gangchen Kyishong, Dharamsala, <http://kathodos.com/shugden2.html> (13.06.2013)
- Trimondi V., Trimondi V., *The Shadow of the Dalai Lama: Sexuality, Magic and Politics in Tibetan Buddhism*, 2003, <http://www.trimondi.de/SDLE/Part-2-07.htm> (13.06.2013)
- Two More Shugden Activists Identified as Murderers*, „The Tribune”, 29.11.1997, <http://www.friendsoftibet.org/databank/tibetexile/tibete6.html> (13.06.2013)
- Walsh G., *Worries as Buddhist Sect Spreads in North – Residential Centre to be Opened*, „The Journal”, 26.01.1999, <http://www.rickross.com/reference/nkt/nkt1.html> (13.06.2013)
- Watt J., *Do Sakyas Rely Upon Dorje Shugden?*, <http://vajrasana.org/jeff01.htm> (13.06.2013)
- Wilson M., *Schisms, murder, and hungry ghosts in Shangri-La – internal conflicts in Tibetan Buddhist Sect*, „Cross Currents”, Spring 1999, <http://ccbs.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-EPT/wilson.htm> (13.06.2013)
- Zubrzycki J., *A Tibetan Tempest over Deity*, „Christian Science Monitor”, 18.05.1998, <http://www.csmonitor.com/1998/0518/051898.intl.intl.2.html> (13.06.2013)